

Zdenko Čepič

Čez mejo: prehajanje jugoslovanske državne meje 1945–1970

Državna meja zamejuje ozemlje države, to pa je eden od tvornih elementov državnosti. Meja, črta, ki ločuje države, jih razmejuje, je tako za državo pomembna. Zato jo nadzoruje in varuje. Nadzoruje predvsem prehajanje meje. Za novejšo zgodovino Slovenije, takrat ko je postala samostojna in neodvisna država, je bilo vprašanje meje s sosednjimi državami, vključno s prav tako osamosvojenimi Hrvaško, konkretno je šlo za mejne prehode kot točke prehodnosti meje, eno bistvenih v trenutku osamosvojitve od jugoslovanske države. Državna meja Jugoslavije, katere del je bila do svoje osamosvojitve Slovenija, in mejni prehodi so tako imeli v novejši slovenski zgodovini, v procesu osamosvajanja leta 1991, pomembno vlogo. Meja in zlasti mejni prehodi Slovenije s sosednjimi državami so postali za jugoslovanske oblasti eden bistvenih problemov slovenske osamosvojitve in vzpostavitve samostojne države. Jugoslovanska vojska je dobila nalogo zavarovati mejo jugoslovanske države in s tem zagotoviti njeno celovitost. V praksi je to zanjo pomenilo obvladati mejne prehode. V osamosvojitvenem vojaškem spopadu so bili meja in mejni prehodi namreč sredstvo jugoslovanskih zveznih oblasti, ki so ga potrebovale za vojaško posredovanje proti osamosvojeni Sloveniji.¹ Šlo je za spopad za mejne prehode in za mejo.

Državna meja, ki loči državo od države, je zelo konkretna, stvarna in obvezujoča. Je črta, ki ne teče le na papirju, na zemljevidu, ampak je na terenu in je označena z mejnimi oznakami, z mejnimi kamni ali z drugačnimi oznakami. Meja, ki določa ozemlje države, je tako vsekakor zelo stvarna meja. In to mejo, ki je dogovorjena ali pa določena

* dr. Zdenko Čepič, znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, zdenko.cepic@inz.si

1 Odlok ZIS o neposrednem zagotavljanju izvrševanja zveznih predpisov o prestopanju državne meje na ozemlju Republike Slovenije (Odluka o neposrednem obezbejivanju izvrševanja saveznih propisa o prelaženju državne granice na teritoriji Republike Slovenije); Ukaz ZIS o prepovedi vzpostavljanja tako imenovanih mejnih prehodov znotraj ozemlja SFRJ (Naredba o zabrani uspostavljanja takozvanih graničnih preleza unutar teritorije SFRJ). Kolšek, *Spomini na začetek*, str. 320–321.

z dogovoroma med državama, ki mejita med seboj, ali pa z večstranskimi dogovori, običajno z mirovnimi konferencami, ki sledijo vojnām, država oziroma njena oblast varuje, jo nadzira in določa kako, pod kakšnimi pogoji in kje jo je mogoče preiti. Pojmi, ki so povezani s prehajanjem meje, so mejni prehod, mejni pas, mejni promet, varovanje meje, dokumenti za prehajanje meje. Gre za vprašanje, kje, kako in koliko je bilo mogoče prehajati mejo Jugoslavije v času po drugi svetovni vojni v Sloveniji, v Italijo, Avstrijo in Madžarsko, v času do skoraj popolnega odprtja meje, v obdobju od konca vojne do konca šestdesetih let, ko se je prehajanje jugoslovanske meje liberaliziralo in zelo poenostavilo in je dejansko vsakdo, kdor je želel, dobil potni list in je lahko mejo prehajal po svoji volji. Posebno vprašanje pri prehajanju meje so še carine, carinska »politika« na meji, kar zahteva posebno obravnavo.

Jugoslavija je imela na slovenskem ozemlju državno mejo z Italijo, Avstrijo in Madžarsko.² Te tri države so imele vsaka drugačen status v mednarodnih odnosih in politično-vojaških povezavah. Razlikovale so se te države tudi po gospodarsko-družbeni ureditvi, saj sta bili Italija in Avstrija državi, v katerih je bil tedaj v veljavi kapitalistični družbeno-gospodarski sistem, na Madžarskem pa je bil ta sistem socialistični v pojavni obliki t. i. realnega socializma sovjetskega tipa. Poleg tega je bila Italija članica NATA od njegove ustanovitve dalje, Avstrija pa je imela po državni pogodbi o Avstriji iz leta 1955 položaj nevtralne države, Madžarska pa je bila v sovjetskem bloku in članica Varšavske vojaške zveze. T. i. železna zavesa, ki je delila kapitalistični svet od komunističnega (glede na nosilce politične oblasti, komunistične stranke) oziroma socialističnega (glede na družbeno-ekonomsko ureditev na temelju državne/družbene lastnine proizvodjalnih sredstev), je tekla prav po meji Jugoslavije z Italijo in Avstrijo. Natančneje, tekla je le kratek čas, kajti dejansko se je železna zavesa v pravem pomenu besede, saj je šlo za zelo težko prehodno mejo glede na režim na njej, ki ga je izvajala Madžarska, premaknila v primeru jugoslovanske meje v Sloveniji na mejo z Madžarsko. Ta meja je bila

2 Dolžina kopenske državne meje v Sloveniji se je leta 1970 po takratnih podatkih razlikovala od sedaj znane dolžine meje Republike Slovenije z Italijo, Avstrijo in Madžarsko. Tedaj je meja z Italijo znašala 202 km, 172 km po kopnem, 30 km na rekah (*Statistični letopis SR Slovenije 1970*, str. 19); sedaj je meja z Italijo dolga 280 km, od tega 201 km po kopnem, 31 km na rekah in 48 km na morju; dolžina meje po podatkih Mednarodne komisije za meje (*Statistični letopis Republike Slovenije 2001*, str. 41); po podatkih Ministrstva za notranje zadeve RS, Policija je meja z Italijo dolga 232 km, od tega na morju 48 km (spletna stran *Policija*, dostop: 3. april 2017). Razlog razlike je v mednarodnem pravnem aktu, ki sta ga sklenili leta 1975 (ratificiran 1977) SFRJ in Italijanska republika glede ureditve medsebojnih mejnih vprašanj; takrat je bilo »rešeno« vprašanje ozemlja in meje Svobodnega tržaškega ozemlja. Osimski sporazum o mejah med državama je uredil mednarodno priznanje državne meje, ki ni bila določena z mirovno pogodbo z Italijo 1947. Dolžina meje z Avstrijo (določena je bila s Saintgermansko pogodbo 10. septembra 1910 in z Avstrijsko državno pogodbo 15. maja 1955) in Madžarsko (določena je bila s Trianonsko mirovno pogodbo 4. junija 1920) je po podatkih iz leta 1970 tudi različna od podatkov ob osamosvojitvi RS, čeprav se ta meja ni nič spreminjala; z Avstrijo je bila leta meja dolga 324 km (sedaj 330 km; po podatkih Ministrstva za notranje zadeve RS, Policija 318 km, z Madžarsko pa 88 km (sedaj 102 km). Spletna stran: *Policija* (dostop: 3. april 2017).

dejanska prava železna zavesa, za kar se je odločila Madžarska oziroma sovjetski blok, da se s strogim varovanjem svoje meje proti Jugoslaviji varuje pred njenimi škodljivimi političnimi vplivi, saj je bil jugoslovanski socialistični sistem drugačen od sovjetskega »realnega socializma« domala v vseh pogledih (skupna točka je bila oblast komunistične stranke) in je za Madžarsko kot državo »realnega socializma« predstavljal po njihovem prepričanju nevarnost. Železno zaveso je predstavljal madžarski režim na meji oziroma varovanje njihove meje proti Jugoslaviji z ostrim nadzorom prehajanje meje in dejansko pravo ograjo na meji ter več stometrskim pasom t. i. brisanega prostora (preorana njiva) in stražnimi stolpi, tako da se ni nihče mogel nenadzorovan meji niti približati.

Državna meja, varovana in nadzorovana, je sredstvo za varovanje političnega in gospodarskega sistema države. Ima namen varovati politični in gospodarski sistem pred širjenjem idejnih, političnih, gospodarskih vplivov iz tujine. Prehajanje meje oziroma odprtost meje, kako in koliko je prehodna, je odvisna od volje oblasti v neki državi. Prehodnost meje v obe smeri, predvsem pa pogoji za izstopanje njenih državljanov iz države, izražajo stopnjo demokratičnosti oblasti in njeno samozavest. Za državljane so bistveni pogoji glede izstopa iz države, kar je povezano s stopnjo dosežene osebne svobode posameznika. Gre za vprašanja, kako je mogoče dobiti potni list, koliko časa velja itd. Glede na politične razmere v državi in njen položaj (in vlogo) v mednarodni skupnosti, so se v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni pogoji spreminjali. Skozi čas je postal za posameznika način prehajanja meje vedno lažji; pogoji za pridobitev potnega lista so postajali blažji, hkrati pa se je večalo število mejnih prehodov, prek katerih je bilo mogoče oditi iz države (in se vanjo vrniti) na legalen način. Eden bistvenih kazalnikov odprtosti meje je »režim« na mejnih prehodih, tj. način mejne kontrole in obnašanje »organov« na meji, policije in carinikov, kako ti izvajajo nadzor posameznika, ki prehaja mejo in kako se do njega obnašajo.

Značaj »režima« v državi (na splošno) se kaže glede prehajanja meje predvsem v »politiki« do izstopanja državljanov iz svoje države. Gre za pogoje, ki jih postavlja državna oblast državljanom za prehajanje meje oziroma odhajanje v tujino. Pogoji pa so v možnostih pridobivanja dokumentov za potovanje prek meje, potnega lista in vizuma in kje oziroma na koliko mestih, mejnih prehodih, je mogoče državo legalno zapustiti (ali v njo vstopiti). Poleg legalnega prehajanja meje na osnovi izdanih dokumentov je bil namreč dokaj razširjen način v času do sredine petdesetih let ilegalno prehajanje meje, natančneje beg iz države.

Možnost prehajanja državne meje za »slehernika« je običajno odvisna od odnosov med sosedskimi državami, pa tudi od političnih razmer v sosedstvu in širše. To je zlasti v prvem desetletju po drugi svetovni vojni krojilo način in intenzivnost prehajanja jugoslovanske meje v Sloveniji s sosednjimi državami. To je bil čas izrazitih odnosov, značilnih za hladno vojno, ki je bila v bistvu »vojna« med demokratičnim, kapitalističnim Zahodom in komunističnim, socialističnim Vzhodom. Šlo je za »spopad« dveh

vojaških blokov, Nata na Zahodu in Varšavskega pakta na Vzhodu, pri čemer ni bila Jugoslavija članice nobenega in je nastopala v mednarodnem prostoru kot blokovsko nevezana država, ki pa je imela svoj politični socialistični sistem, ki se je sicer razlikoval od sovjetskega »realnega socializma«, je pa bil bližje temu kot kapitalističnemu in v političnem pogledu parlamentarno demokratičnemu sistemu Zahoda. To je v veliki meri opredeljevalo prehajanje meje iz Jugoslavije na Zahod, manj pa iz Zahoda v Jugoslavijo. Na mejo Jugoslavije proti Madžarski pa je vplival informbirojevski spor, po katerem Jugoslavija ni bila več šteta med države »satelite« Sovjetske zveze, ampak malodane kot »odpadnica« od komunistične ideje. To je pogojevalo mejo in mejni režim proti Madžarski, natančneje mejni režim Madžarske proti Jugoslaviji. Spor z Informbirojem s konca štiridesetih in začetka petdesetih let je namreč spremenil in določil položaj Jugoslavije v svetu. Iz »mejaša« komunističnega sveta v »železni zavesi« je postala bolj sprejemljiva tudi za Zahod in odprta do njega, kar se je poznalo tudi glede možnosti prehajanja meje proti kapitalističnim sosedam.

Prehajanje jugoslovanske meje je glede na možnosti pridobivanja potnih listov in vizumov ter glede na način prehajanje meje mogoče razdeliti na tri obdobja. Prvo je bilo od konca vojne do sredine petdesetih let, ko je bila meja dokaj zaprta in je bilo prehodov sorazmerno malo, drugo obdobje od sredine petdesetih let pa do sredine šestdesetih let zaznamuje veliko prehajanje meje na osnovi meddržavnih sporazumov o maloobmejnem prehajanju meje, tretje pa od sredine šestdesetih let, ko se je prehajanje meje zelo liberaliziralo in se je zato tudi povečalo. V tem času, leta 1967, je mejno kontrola prevzel Republiški sekretariat za notranje zadeve, torej slovenska policija.

Značilno za prehajanje meje je mejna kontrola, nadzorovanje prehajanja meje, kar je običajno naloga policije. Za nadzorovano prehajanje meje tako ljudi kot blaga so vzpostavljeni mejni prehodi, ki se razlikujejo glede na prometna sredstva, ki gredo prek njih (cestni, železniški, letalski, pomorski v pristaniščih ali v marinah) in tudi po svojem statusu, ali so mednarodni, meddržavni, obmejni prehod.³ So »vrata« v meji. Za nadzorovano, legalno prehajanje meje je potrebno potno dovoljenje, ki ga izda državna oblast, potni list ali pasoš, pa tudi vizum (imenovan tudi viza), če je tako določeno s strani državnega organa, s katerim država dovoljuje prehod čez svojo mejo za prihod ali v državo ali za izhod iz nje za določeno obdobje; običajno je vizum vpisan v potni list. Potni list pa je bil dejansko le knjižica, v katero se je vnesel vizum, ki je dovoljeval prehod prek državne meje. Brez vizuma je bil potni list dokument brez veljave. Odhodni in povratni vizumi so bili v veljavi do druge polovice šestdesetih let, ko so bili najprej odpravljeni za potovanje v Avstrijo. Na vizumu je bilo zapisano, kam lahko potuje oseba in tudi na

3 Do osamosvojitve Republike Slovenije je bilo na jugoslovanski meji v Sloveniji 26 mednarodnih prehodov, kar je bilo 48 % vseh jugoslovanskih mednarodnih mejnih prehodov, prek katerih je v Jugoslavijo prehajalo mejo okoli 85 % vseh vozil, potnikov in blaga; najbolj obremenjeni mednarodni mejni prehod je bil Šentilj, sledili so Fernečiči, Ljubelj, Kozina, Škofije, Korensko sedlo. Mednarodni mejni prehod je bil na vsakih 24 km meje.

katerem mejnem prehodu mora prečkati mejo. Izdan je bil (praviloma) samo za eno potovanje in sicer za odhod in povratek (odhodni in povratni vizum). Vizumi so se izdajali praviloma le za eno potovanje; za vsako potovanje v tujino je bil potreben nov vizum. V zakonu o potnih listih iz leta 1965 pa je bilo določeno trajanje izdanega vizuma, ki je veljal eno leto in ni bilo treba potovati v točno določenem roku, ki je bil zapisan na vizumu v potnem listu. Kmalu so se začeli odhodno-vstopni vizumi za potovanja v sosednje države odpravljati in glede tega pogoja je bilo prehajanje meje za jugoslovanske državljanke olajšano. Leta 1966 so bili uvedeni vizumi za več potovanj ali neomejeno število potovanj.⁴ V tujini se je moral državljani FLRJ najpozneje v osmih dneh po prihodu v tujino, osebno (le izjemoma po pošti) zgledati v najbližjem jugoslovanskem diplomatskem ali konzularnem predstavništvu. Vse z namenom nadzora. Po pravilniku iz leta 1960 je bil rok veljavnosti potnega lista običajno pol leta (glede na namen potovanja je bil lahko daljši, do treh let), vizum pa je bil izdan le za eno potovanje. Še vedno so bili tudi kolektivni potni listi za potovanja skupin nad pet oseb. Te potne liste so uporabljali npr. delovni kolektivi za sindikalna potovanja v tujino, kar je največkrat pomenilo potovanje v Trst po nakupih. V vizumu pa ni bilo več napisano, na katerem mejnem prehodu mora potovalec obvezno preiti mejo (takšno določilo je bilo sicer še možno) in je bil prehod čez mejo mogoč na kateremkoli mejnem prehodu. Po letu 1965 je Jugoslavija vizume za sosednje države odpravila, tako da je za prehod meje zadoščal veljavni potni list.

Konec leta 1966 je bilo potovanje v tujino olajšano še z možnostjo nakupa deviz, ki so jih lahko državljani (občani) kupili pri Narodni banki Jugoslavije ali pri pooblaščenih banki enkrat letno za znesek do 400 dinarjev (5000 \$ oz. 1240 DM). Prav tako so lahko tisti, ki so potovali v tujino s svojim motornim vozilom, lahko kupili pri AMZ enkrat na leto devize za nakup bencina in bone za nakup bencina. Na ta način je država podpirala in spodbujala prehajanje meje.

Glede potnih listov in vizumov je bila zakonodaja v drugi Jugoslaviji do konca šestdesetih let redka. Prva zakonska opredelitev o potnih listinah je bila iz leta 1949,⁵ druga iz 1960,⁶ tretja iz 1965.⁷ Vsak od teh zakonov je prehajanje čez mejo poenostavljalo oziroma liberaliziralo. Pravilnik o potnih listinah za prehod prek državne meje iz marca 1949 je omogočal za prehajanje meje tri vrste potnih listov, individualne, družinske in kolektivne. Takšna je bila tudi praksa potovanj čez mejo v tujino vse do sprostitev potovanj v tujino oziroma do »odprtja meje« za potovanja »slehernika« prek meje sredi šestdesetih let. Takrat je lahko vsak jugoslovanski državljani dobil svoj potni list in je lahko individualno, po lastni volji in izbiri potoval v tujino. Ko pa so bili ukinjeni še vizumi za potovanja v sosednje države, se je za jugoslovanske državljanke meja resnično odprla.

4 *Uradni list SFRJ*, 32-419, 10. avgust 1966, Uredba o pogojih za izdajanje vizumov.

5 *Uradni list FLRJ*, 21-188, 12. marec 1949, Pravilnik o potnih listinah za prehod čez državno mejo.

6 *Uradni list FLRJ*, 6-61, 10. februar 1960, Pravilnik o potnih listinah za prehod čez državno mejo.

7 *Uradni list SFRJ*, 12-224, 24. marec 1965, Zakon o potnih listinah jugoslovanskih državljanov.

To je časovno sovpadalo z začetki t. i. zdomstva, torej zaradi odhajanja na »začasno delo v tujino«, kot se je to pri nas »politično korektno« imenovalo. Šlo je za začasno bivanje v tujini zaradi dela oziroma zaposlitve zlasti v Zvezni republiki Nemčiji, tj. Zahodni Nemčiji, v Avstriji, v Švedski, kamor je šel takrat iz Jugoslavije največji tok zdomcev ali »gostujočih delavcev«, tj. »gastarbajterjev«, kot so bili ti imenovani v Nemčiji.⁸

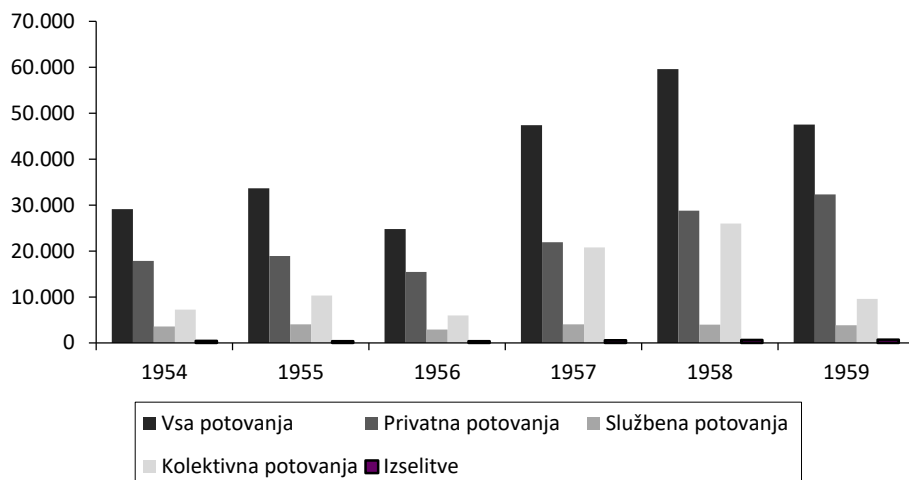
Glede na izdane vizume po namenih potovanj, ali so bili izdani za poslovna, zasebna, kolektivna potovanja, za izselitve oziroma za delo v tujini, je mogoče ugotoviti, zakaj so jugoslovanski državljani potovali v tujino. Nadzor potovanj je bil glede na vizume natančen. Na ta način se je vedelo, kam in s kakšnim namenom je kdo potoval v tujino. Točno evidenco nad tem je imelo slovensko notranje ministrstvo, ki je izdajalo potne liste in tudi vizume. Tako je v poročilu slovenskega notranjega ministrstva za leto 1947 navedeno, da so izdali 1214 potnih listov in vizumov za potovanja v 18 držav; največ za potovanje v ČSR (331), v Avstrijo (177), v STO (168), v Albanijo (142), na Poljsko (72), na Madžarsko (62), v ZSSR (44). Žal za vsa leta, ko se je število izdanih potnih listov in tudi vizumov večalo, v letnih poročilih slovenskega notranjega ministrstva (RSNZ) ni takšnih podatkov. Na osnovi podatkov o izdanih vizumih je mogoče vedeti, kakšen je bil namen potovanj. Na splošno je mogoče trditi, da je bila večina potovanj zasebnih. Število teh je iz leta v leto raslo. Službenih potovanj je bilo manj, medtem ko so mnogi potovali v petdesetih letih v tujino v skupini, npr. na sindikalni izlet s skupinskim potnim listom. V petdesetih letih so vodili na osnovi izdanih vizumov tudi evidenco izselitev iz Slovenije v tujino, nato pa glede na delovne vize evidence zaposlovanje v tujini. To je bilo mogoče glede na izdane vizume spremljati do sredine šestdesetih let, nato pa je bilo mogoče spremljati število prehodov meje na osnovi štetij prehodov, ki so jih spremljali na mejnih prehodih.

Število potovanj iz Slovenije v tujino je v petdesetih letih naraščalo iz leta v leto. Izjema je leto 1956, ko je zelo upadlo, kar je bila posledica dogajanja na Madžarskem spomladi 1956, ko se je zgodil odpor proti sovjetski prisotnosti in sovjetskemu vplivu v državi in nato reakcija na to s sovjetskim vojaškim posegom nad demonstranti v Budimpešti. Dogajanje v sosednji Madžarski, ki je sprožilo velik val izseljevanja Madžarov na Zahod (mnogi so šli prek Jugoslavije), je povzročilo, da so jugoslovanski državljani (najbrž po volji oblasti) manj potovali v tujino kot leto prej. Se pa je že naslednje leto število potovalcev v tujino iz Slovenije domala podvojilo, iz 24.761 oseb, ki so potovale prek meje leta 1956 na 47.383 v letu 1957. Naslednje leto je število potovanj v tujino zopet naraslo, nato pa je leta 1959 padlo na stanje iz leta 1957, pri čemer se je zelo zmanjšalo število kolektivnih potovanj, medtem ko je število zasebnih potovanj individualnih potovalcev naraslo in je leta 1959 predstavljalo 68 % vseh potovanj. Leto pred tem pa je bilo zasebnih potovanj 48 %, bil pa je nenavadno velik delež kolektivnih potovanj, kar 43 % vseh potovanj prek meje iz Slovenije v letu 1958.

8 O zdomstvu v Sloveniji oz. iz Slovenije gl. Čepič, *Zdomstvo*, str. 395–412.

Tabela 1: Odobrena potovanja prek meje (s potnimi listi) glede na izdane vizume v Sloveniji, 1954–1959.

leto	vsa	zasebna	službena	kolektivna	izselitve
1954	29.101	17.882	3558	7237	424
1955	33.651	18.904	4027	10.329	391
1956	24.761	15.460	2930	5977	394
1957	47.383	21.909	4070	20.806	598
1958	59.583	28.816	3988	25.958	621
1959	47.500	32.325	3869	9592	742

Grafikon 1: Odobrena potovanja prek meje (s potnimi listi) glede na izdane vizume v Sloveniji, 1954–1959.

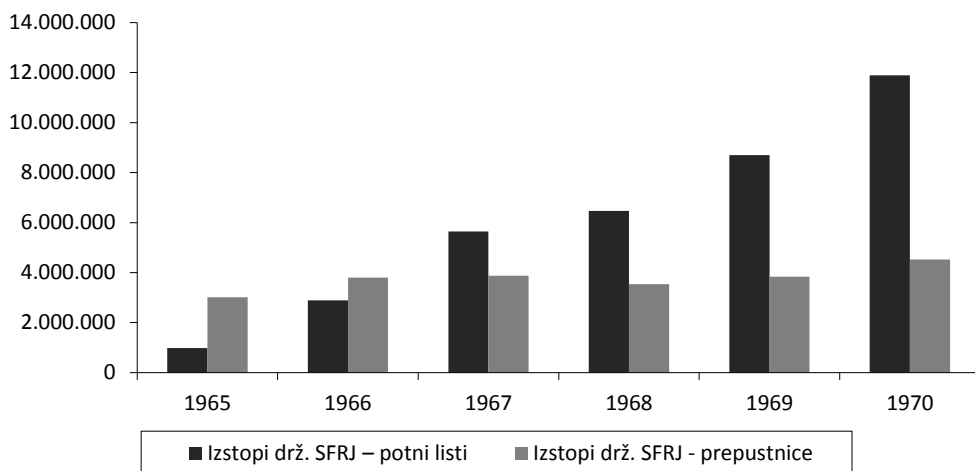
Kaj je bil namen zasebnih potovanj v tujino (ta so se razlikovala od službenih, kajti te so glede na izdane vizume vodili posebej), iz izdanih vizumov ni mogoče ugotoviti. Pri zasebnih potovanjih v tujino pa so bili razlogi predvsem turistični in nakupovalni, pa tudi družinski. Vsekakor so ta potovanja v tujino imela pomemben vpliv na spremembe načina življenja in tudi mišljenja v Sloveniji.

Svoje meje je Jugoslavija na široko odprla četrto stoletja po koncu druge svetovne vojne. Tako za potovanja jugoslovanskih državljanov v tujino, saj je bilo prehajanje meje zelo poenostavljeno, liberalizirano glede na prejšnjo »politiko« glede prehajanja meje, kot za vstopanje tujcev v Jugoslavijo. Za to so bili razlogi tako notranjepolitični kot zunanjepolitični. Večjo odprtost meja so narekovali notranji gospodarsko-politični razlogi,

pa tudi sam položaj in vloga Jugoslavije v svetu, predvsem vloga, ki si jo je pridobil predsednik države Tito. Lažje prehajanje meje je močno povečalo potovanja v tujino, pa čeprav je bila za mnoge tujina le potovanje v Trst, ki je postal nakupovalno »svetišče« Jugoslovancev od »Triglava do Vardarja« (bolj tistih bliže Vardarju).⁹ Leta 1965 je mejne prehode v Sloveniji prekoračilo 4.002.837 jugoslovanskih državljanov, leta 1970 pa štirikrat več – 16.412.701. Pri tem je treba poudariti, da je raslo število tistih, ki so prehajali mejo s potnimi listi, medtem ko je bilo prehajanje z maloobmejnimi prepustnicami bolj ali manj konstantno – okoli 3.500.000 letno.

Tabela 2: Izstopi in vstopi v Jugoslavijo čez mejne prehode v Sloveniji, 1965–1970.

Leto	Izstopi državljanov SFRJ s potnimi listi	Izstopi državljanov SFRJ s prepustnicami
1965	982.728	3.020.109
1966	2.884.971	3.803.428
1967	5.648.142	3.875.079
1968	6.472.533	3.533.773
1969	8.706.427	3.841.846
1970	11.892.890	4.519.811

Grafikon 2: Izstopi in vstopi v Jugoslavijo čez mejne prehode v Sloveniji, 1965–1970.

Od sredine šestdesetih let se je skokovito povečeval vstop tujcev v Jugoslavijo. Bili so predvsem turisti, ki so šli na jadransko obalo. V Jugoslavijo je leta 1959 vstopilo

⁹ Nečak, *Trst, mesto nakupov*, str. 301–310.

170.000 tujih državljanov (brez maloobmejnega prihajanja), leta 1965 6.371.922, pet let kasneje pa 39.860.591. Večina jih je prišla prek mejnih prehodov z osebnimi avtomobili; teh je konec šestdesetih let prešlo mejo okoli 9,5 milijonov, od tega jugoslovanskih 1.886.000.¹⁰ Daleč največ tujcev, ki so z avtomobili prešli jugoslovansko mejo, je bilo iz Italije, Avstrije in ZR Nemčije, kar je bilo okoli 90 % vseh tujcev v Jugoslaviji.

Kje in kako čez mejo

Sprva je varovanje in nadzor meje ter tudi prehajanja na mejnih prehodih opravljala vojska. Do leta 1953 je varovanje in nadzor meje, pa tudi prehajanje bilo v rokah KNOJ, vojaškega dela politične policije Ozne oziroma Udbe. To je povedno dejstvo, kaj je meja pomenila za oblast. Zanja je bila to politična meja v pravem pomenu tega pojma. Meja med kapitalizmom in socializmom proti Zahodu in meja med naprednim, jugoslovanskim, samoupravnim socializmom in konservativnim »realnim socializmom«¹¹ proti Vzhodu. Po razformiranju KNOJ januarja 1953 so nadzor nad mejo, pa tudi nadzorovanje prehajanja meje na mejnih prehodih prevzele graničarske enote JLA. Vojaki so nadzor prehajanja meje opravljali do konca petdesetih let, ko so to prevzeli miličniki – policisti.

Mejnih prehodov je bilo sprva malo. Leta 1952 jih je bilo na mejah ter z Avstrijo in z Italijo in STO 13,¹¹ po uvedbi maloobmejnega prehajanja meje med Jugoslavijo in Italijo pa je bilo ne tej meji vzpostavljenih 57 mejnih prehodov, večjih in manjših, stalnih in sezonskih; med temi jih je bilo le 8 s statusom 1. kategorije, torej za mednarodni promet. Proti Avstriji je bilo v istem času 36 mejnih prehodov. Sredi šestdesetih let je bilo na mejah Jugoslavije v Sloveniji 96 mejnih prehodov, večina (73) za maloobmejni promet. Mednarodnih mejnih prehodov je bilo 27; 7 železniških, 18 cestnih, 1 pomorski in 1 letalski; 12 proti Italiji (3 železniški, 9 cestnih), 11 proti Avstriji (4 železniški, 7 cestnih) in 2 proti Madžarski (cestna).¹² Zaradi preobremenitve mednarodnih mejnih prehodov je bil dan predlog, da to postanejo tudi mejni prehodi Lazaret (proti Italiji), Gederovci (proti Avstriji) in Dolga vas (proti Madžarski) in da se uvede vrsta sezonskih mejnih prehodov. Jugoslovanske meje proti trem sosednjim državam so bile resnično gosto posejane z mejnimi prehodi, saj je bil na vsakih 5,3 km kopenske meje mejni prehod.

10 *Statistični letopis SRS 1970*, str. 232, tab. 12–39.

11 *Uradni list FLRJ*, 38–469, 23. julij 1952, Odločba o mejnih prehodih.

12 *Uradni list SFRJ*, 22–236, 1. junij 1966, Odločba o stalnih mejnih prehodih za mednarodni promet; *Uradni list SFRJ*, 497; 2. november 1966, Odločba o določitvi stalnih mejnih prehodov Lazaret in Učēja za mednarodni cestni promet; *Uradni list SFRJ*, 55–630, 20. december 1968, Odločba o določitvi stalnega mejnega prehoda Kuzma za mednarodni cestni promet.

Tabela 3: Mednarodni mejni prehodi v Sloveniji 1952 in 1966¹³

Država	Leto	Vrsta mejnega prehoda		
		Cestni	Železniški	Letalski*
Italija	1952	Nova Gorica, Rateče		
	1966	Škofije, Kozina, Fernetiči, Lazaret, Nova Gorica, Robič, Učēja, Predil, Rateče	Sežana, Repentabor, Nova Gorica,	
STO	1952	Sežana, Kozina, Rižana	Sežana	
Avstrija	1952	Podkoren, Ljubelj, Jezersko, Dravograd, Šentilj	Jesenice, Dravograd, Maribor (Spielfeld)	
	1966	Podkoren, Ljubelj, Jezersko, Vič, Holmec, Šentilj, Radgona	Jesenice, Prevalje, Dravograd, Maribor (Spielfeld),	
Madžarska	1952			
	1966	Dolga vas		

*1966 – Brnik

**1966 – Koper

V drugi polovici šestdesetih je začelo prihajati zaradi povečanega prometa prek državne meje na cestnih mejnih prehodih do gneče, kar je zahtevalo posodobitev mejnih prehodov. Zlasti je to veljalo za Šentilj, ki je bil mejni prehod, prek katerega je bil vstop (in izstop) iz Jugoslavije največji. Večinoma so bili tisti, ki so ga uporabljali, tujci, predvsem turisti, pa tudi od sredine šestdesetih let dalje t. i. gastarbajterji tako iz Jugoslavije kot iz Turčije, Grčije, ki so potovali prek Jugoslavije v svoje domovine. Posodobitev mednarodnih mejnih prehodov sta v večini financirali Slovenija in Hrvaška, iz zvezne blagajne je bilo dano za to le 10 %. Maloobmejne prehode je vzdrževala Slovenija sama. Hrvaška je bila zaradi turizma na Jadranu zainteresirana za čim večji prihod tujih turistov, za kar so morali biti dani tudi tehnični pogoji, tj. sodobni mejni prehodi.¹⁴ In seveda ceste. Eden od bistvenih argumentov v Sloveniji za pridobitev kreditov Mednarodne banke za razvoj, iz česar se je leta 1969 rodila t. i. cestna afera,¹⁵ je bilo število prehodov meje proti Avstriji. Na splošno je prek mejnih prehodov v Sloveniji vstopalo v Jugoslavijo okoli 90 % vseh potnikov. Leta 1970 je meje v Sloveniji prešlo skupaj 112.546.584 oseb; le 10 % tega je bilo od obmejnega

13 Za leto 1966 *Uradni list SFRJ*, 22-236, 1. junij 1966, Odločba o stalnih mejnih prehodih za mednarodni promet.

14 Kot posodobitev pri prehajanju meje na cestnih prehodih je bila uvedena kontrola cestnih vozil iz kabin (kioskov) ob vozišču; mejni prehodi so bili opremljeni tudi z napravami za preverjanje potnih listov.

15 Gl. Repe, »*Liberalizem v Sloveniji*«, str. 744–849.

prometa. Tri četrtine prehodov je bilo preko meje z Italijo, slaba četrtina z Avstrijo, z Madžarsko pa le desetinka odstotka, kolikor tudi čez letališče Brnik (79.270).

Maloobmejno prehajanje meje

Ena od značilnosti prehajanja meje v Sloveniji v času od konca druge svetovne vojne do sredine šestdesetih let, ko so se jugoslovanske meje za jugoslovanske državljane odprle »na stežaj«, je bilo (malo)obmejno prehajanje meje. To je bila prva luknja v železni zavesi in je značilnost desetletja od sredine petdesetih do sredine šestdesetih let. To je bil način, ko se je jugoslovanska meja proti »kapitalističnemu svetu« začela odpirati oziroma se je odprla.

Julija 1950 je bil objavljen Pravilnik o obmejnem pasu, v katerega so bili vključeni kraji iz okrajev Sežana, Gorica, Tolmin, Jesenice, Kranj, Šoštanj, Slovenj Gradec, Maribor, Radgona, Murska Sobota in Dolnja Lendava, torej na meji z vsemi tremi državami, na katere je v Sloveniji mejila Jugoslavija.¹⁶ Maloobmejno prehajanje meje pa se je razvilo predvsem na meji z Italijo.

Šlo je za prehajanje meje na osnovi meddržavnega sporazuma med Jugoslavijo in Italijo sklenjenega v Vidmu/Udine (v palači Belgrado) 20. avgusta 1955. Šlo je uresničitev 7. točke Memoranduma (=spomenice) o soglasju (»Londonskega memoranduma«), ki je bil sklenjen 5. oktobra 1954 v Londonu in je odpravil STO ter vzpostavil državno mejo med Jugoslavijo in Italijo. Ta meje sicer ni bila stalna in uradna še več kot enaindvajset let, vse do sklenitve t. i. osimskih sporazumov med Jugoslavijo in Italijo leta 1975.¹⁷ V eni od točk je bilo tudi določilo o meji. Točka memoranduma iz leta 1954 je predvidela dogovor o ureditvi maloobmejnega prometa, »vštevši olajšave gibanja prebivalcev obmejnih območij po suhem in po morju čez mejo za normalne trgovske in druge dejavnosti, kakor tudi za prevoz in promet«. Zaradi odnosov med Jugoslavijo in Italijo, ki kljub sklenitvi soglasja o STO in meji niso bili najboljši, je bila pot do sporazuma mukotrna. Italijanom v pogajanjih ni bil npr. vseh izraz državna meja in so jo želeli imenovati razmejnitvena (demarkacijska) črta, namesto mejni prehod so uporabljali izraz »prehodno mesto«. Jugoslavija pa ni bila preveč navdušena nad »diktatom«, da mora odpreti mejo z Italijo zaradi pomislekov, da bo odprta meja lahko slabo vplivala na jugoslovanski politični sistem. Kljub pomislekom pa so želeli s sprejetjem videmskega sporazuma Zahodu pokazati na svojo pripravljenost na sodelovanje in vero v svojo moč na notranjem in zunanjem političnem področju. Ko so se dogovarjanja o maloobmejnem prometu začela, je Jugoslavija morala pokazati Zahodu svojo pripravljenost na sodelovanje, kajti niso še vedeli, da bo sovjetski partijski voditelj Hruščov storil korak v »Canosso« in prišel v Beograd urejat odnose z Jugoslavijo in da ne bo Zahod več edini prijatelj Jugoslavije.

16 Uradni list FLRJ, 43–396, 5. julij 1950, Pravilnik o obmejnem pasu.

17 Škorjanec, *Osimska pogajanja*; Kolenc (ur.), *Osimski sporazumi*.

Videmski sporazum,¹⁸ dogovor o maloobmejnem prometu med Jugoslavijo in Italijo, je bil za jugoslovansko stran nekakšna nuja, ki je izhajala iz takratnih mednarodno-političnih razmer, ko je Jugoslavija potrebovala prijateljstvo Zahoda. Že pred tem sporazumom je bil februarja 1949 prav tako v Vidmu podpisan sporazum o maloobmejnem prometu med Jugoslavijo in Italijo, namenjen pa je bil predvsem ureditvi prehajanja meje za dvolastnike, da so lahko na drugi strani meje obdelovali svojo zemljo. Podoben sporazum je bil leta 1953 podpisan tudi z Avstrijo, imenovan blejsko-gleichenberški sporazum. Število dvolastnikov se je iz leta v leto spreminjalo; leta 1959 je na osnovi dvolastništva imelo dvolastniške izkaznice za prehod meje jugoslovansko mejo z Italijo in Avstrijo 5276 oseb, ki so 189.682-krat izstopili iz Jugoslavije (in se vanjo vrnili), torej vsak v povprečju po 36-krat. Jugoslavija je na osnovi blejsko-gleichenberškega sporazuma v letu 1956 izdala 1869 dokumentov za prehod prek meje, Avstrija pa 2267.

Videmski sporazum (podpisan avgusta 1955) o ureditvi osebnega prometa, kakor tudi suhozemnega in pomorskega prevoza in prometa med Tržaškim območjem in območji, ki mejijo nanj, je vzpostavil »mejo dobre volje«,¹⁹ kajti odprtje meje je bilo med prebivalstvo na obeh straneh meje dobro sprejeto in začeli so mejo prehajati resnično množično. Z videmskim sporazumom je bilo omogočeno prehajanje prebivalstva iz desetkilometerskega pasu na jugoslovanski in italijanski strani čez mejo pod določenimi pogoji. Dokument za prehod meje na ta način je bila prepustnica, s katero je bilo omogočeno potovanje štirikrat na mesec in to prek vnaprej določenega istega mejnega prehoda. To je bila zahteva jugoslovanske strani z namenom lažjega nadzorovanja prehajanja.

Videmski sporazum se je vsako leto podaljšal in je s spremembami veljal do konca druge Jugoslavije. Doživljal je spremembe. Sredi januarja 1965 so začeli izdajati prepustnice s triletno veljavnostjo, od oktobra 1968 pa je imetnik prepustnice lahko bival v sosednji državi 72 ur, ne da bi pri tem šteli dan prihoda in dan odhoda, v začetku leta 1970 pa je bila omejitev na štirikratno potovanje na mesec z maloobmejno prepustnico odpravljena. To je leta 1969 sprejela meddržavna komisija, ki se je letno sestajala zaradi podaljšanja videmskega sporazuma. To je bila največja sprememba v tem sporazumu. Leta 1982 je bilo območje maloobmejnega prometa razširjeno na celotno območje obmejnih občin in ne več le na desetkilometrski pas ob meji; na jugoslovanski strani razširjeno na okoli 230.000 prebivalcev, na italijanski na 490.000 prebivalcev.

Zaradi maloobmejnega prehajanja meje je meja med Jugoslavijo in Italijo postala »perforirana« z mejnimi prehodi; na dolžini 172 km jih je bilo 57. Obseg takšnega prehajanja meje je bil dokaj velik. Do 31. marca 1956 je bilo na jugoslovanski strani

18 *Uradni list FLRJ*, Mednarodno sporazumi, št. 3, 18. februar 1957, Sporazum med FLRJ in Republiko Italijo o urejanju prometa oseb, kot tudi kopenskega in pomorskega prevoza in prometa med območjem Trsta in območji, ki z njim mejijo.

19 *Tovariš*, 27. november 1955, št. 48.

izdanih 115.620 prepustnic, na italijanski strani pa 145.800, skupaj 261.420.²⁰ Obseg prehajanja meje na osnovi videmskega sporazuma se je v prvih petih letih dvignil iz 250.691 vseh, ki so prešli mejo leta 1955, na 11.741.088 leta 1959, čez deset let (1969) pa na 14.702.463 Jugoslovanov. Prebivalcev ob meji, ki so imeli prepustnice maloobmejnega prometa, je odšlo v Italijo od leta 1955 do 1959 7.026.058, kar je bilo 1,5-krat več kot je bilo število Italijanov, ki so prišli v Jugoslavijo na osnovi osebne maloobmejnega prometa. To razmerje se je v drugi polovici šestdesetih let spremenilo in je prihajalo v maloobmejnem prometu v Jugoslavijo več Italijanov kot je šlo v Italijo državljanov Jugoslavije.

Tabela 4: Prehajanje meje na osnovi Videmskega sporazuma (po podatkih RSNZ LRS)²¹

leto	državljeni FLRJ – izstop iz Jugoslavije*	državljeni Italije – vstop v Jugoslavijo**	skupaj
1955	132.315	118.376	250.691
1956	1,221.377	774.834	1,996.211
1957	1,688.840	1,252.374	2,941.214
1958	1,919.923	1,181.899	3,101.822
1959	2,063.603	1,387.547	3,451.150
1960	1,865.166	1,199,190	3,064.356
skupaj	8,891.224	5,914.220	14,804.444

*število upravičencev maloobmejne prepustnice 71.968

**število upravičencev maloobmejne prepustnice 103.712

Glede na število upravičencev do prepustnice je vsak upravičenec potoval v Italijo večkrat. Tako je vsak upravičenec iz Jugoslavije na leto z maloobmejno prepustnico povprečno prešel mejo 20-krat, Italijan s prepustnico pa 9,5-krat. Podatki za vsako leto so različni. Vsekakor je bil obisk Italije s strani državljanov Jugoslavije večji kot obisk Jugoslavije s strani Italijanov ob meji. V šestdesetih letih se je to obrnilo.

Imetniki prepustnic so imeli devizne in carinske ugodnosti. Sprva jim je bilo dovoljeno prenesti prek meje v Italijo 3500 dinarjev; to vsoto so jim vpisali v prepustnico. Izvajali so preglede zaradi denarja. Dogovor je bil tudi glede količine blaga, ki ga je lahko posamezni imetnik maloobmejne prepustnice prenesel čez mejo (10 kg svežega sadja, 1 kg svežega mesa, 1 kg suhega mesa, 1 kg rib, 2 kg sira, 2 kg riža, 2 kg testenin, 8 kg pomaranč in limon, 2 l mleka, 12 jajc, itd.). Tudi to je bilo podvrženo strogi kontroli;

20 Šušmelj, *Videmski sporazum*, str. 13.

21 ARS, AS 1931, sk. 1440, Poročilo RSNZ LRS za leto 1960.

prineseno so tehtali s kuhinjsko tehtnico.²² Koristnike maloobmejnih prepustnic je to motilo, zlasti odnos carinskih organov do njih, ki so izvajali tudi telesne preiskave, je bila ugotovitev leta 1967 Centra za sociološke raziskave v Novi Gorici, ki je izvedel anketo o maloobmejnem prometu in prehajanju meje.²³ Kljub tovrstnim težavam za koristnike maloobmejnih prepustnic z jugoslovanske strani pa je ta način prehajanje državne meje imel ugoden vpliv, zlasti na dvig standarda prebivalstva. O tem, kaj so v glavnem kupovali v tujini, zlasti v Italiji za mejo, je pisal Božo Repe.²⁴

Na začetku šestdesetih let je bil sklenjen maloobmejni sporazum tudi z Avstrijo. Obseg prehajanje te meje z maloobmejnimi prepustnicami je bil mnogo manjši kot na jugoslovansko-italijanski meji. Leta 1960 je bilo v maloobmejnem prehajanju meje med Jugoslavijo in Avstrijo 13.760 prehodov, naslednje leto pa že 276.782, leta 1970 pa 901.938; to je bilo za skoraj 20 % manj kot je bil tega leta maloobmejni promet med Jugoslavijo in Italijo. Značilno za maloobmejni promet z Avstrijo je, da je prestopalo mejo s prepustnicami več jugoslovanskih državljanov, kot je na isti osnovi prihajalo v Jugoslavijo Avstrijcev.

Prehajanje meje na osnovi meddržavnih sporazumov o maloobmejnem prometu je bilo glede na celotno prehajanje jugoslovanske državne meje v Sloveniji do sredine šestdesetih let prevladujoče. Leta 1958 je potovalo v tujino na osnovi izdanih potnih listov in vizumov (odhodno-povratnih) 59.714 državljanov Jugoslavije, ki jim je bil potni list in vizum izdan v Sloveniji, tega leta pa je bilo na osnovi videmskega sporazuma izdanih v Jugoslaviji/Sloveniji 85.756 prepustnic, s katerimi so imetniki opravili 1,919.950 prehodov meje. Vsak je v letu 1958 v povprečju prečkal mejo 22-krat. Najbrž je bila to državna meja v Evropi, prek katere je potekal največji tovrsten obseg prehodov.

Poseben način prehajanje meje, ki zahteva posebno pozornost in obravnavo, je bil ilegalni. Šlo je za beg iz Jugoslavije. Razlog je bil v glavnem ekonomski, iskanje boljših možnosti za zaslužek in za boljše življenje. Malo je bilo bega iz političnih razlogov; med 13.778 ujetimi med poskusom bega je bilo po ugotovitvi policije takšnih le 33. Slovensko notranje ministrstvo je leta 1957 zato sklepalo: »*Pri pobegih prevladuje težnja za boljšim zaslužkom v inozemstvu. Eden izmed vzrokov pa je tudi pomanjkanje možnosti odhajanja na sezonsko delo in ekonomsko emigracijo v inozemstvo.*«²⁵ Pobegi so značilnost predvsem petdesetih let, zlasti druge polovice petdesetih; največje število pobegov in poskusov je bilo leta 1957, ko je uspelo ali poskusilo preiti mejo na Zahod v Sloveniji 20.700 oseb. Večina jih ni bila iz Slovenije, ampak iz drugih predelov Jugoslavije; iz Slovenije jih je bilo med ujetimi okoli četrtnina. Večina jih je bežala v Avstrijo. V šestdesetih

22 Šušmelj, *Videmski sporazum*, str. 12.

23 Prav tam, str. 13.

24 Repe, »*Tibotapijo vse razen ptičjega mleka*«, str. 90–96.

25 ARS, AS 1931, š.k. 1440; poročilo RSNZ LRS za leto 1957.

letih je število beguncev čez mejo na Zahod padalo. Predvsem je padalo število Slovencev, ki so bežali prek državne meje. Po sicer nepopolnih podatkih je od začetka petdesetih do konca šestdesetih let ilegalno prešlo mejo okoli 31.000 oseb, trikrat toliko pa so jih ob prehodu meje ujeli.

Prehajanje meje je bilo do sredine šestdesetih let, ko je Jugoslavija svoje meje odprla, kar je veljalo predvsem navzven, za prehajanje njenih državljanov prek njih, mogoče. Povezano je bilo z vrsto administrativnih težav. Državne meje so bile dvajset let tako težje prehodne, niso pa bile povsem zaprte.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS), Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije, AS 1931, šk. 1440, 1441.

Tiskani viri

Statistični letopis Republike Slovenije 2001. Ljubljana: Statistični urad RS, 2001.

Statistični letopis SR Slovenije 1970. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za statistiko, 1970.

Uradni list FLRJ, 1949, 1950, 1952, 1957, 1960.

Uradni list SFRJ, 1965, 1966, 1968.

Časopisni vir

Tovariš, 1955.

Spletni vir

Policija. <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/119-sektor-mejne-policije/526-predstavitev-slovenskih-meja-in-mejnih-prehodov-na-zunanji-schengenski-meji> (dostop: 3. april 2017).

Literatura

Čepič, Zdenko, Zdomstvo. Peter Štih in Bojan Balkovec (ur.), *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Ljubljana, 2010, str. 395–412.

Fornazarič, Elio, Dvajset let obmejnih sporazumov. *Jadranski koledar*, 1976, str. 28–34.

Kolenc, Črtomir (ur.), *Osimski sporazumi*. Koper: Lipa, 1977.

Kolšek, Konrad, *Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991*. Maribor: Obzorja, 2001.

Kravs, Egon, Razvoj obmejnega prometa: na osnovi videmskega sporazuma. *Jadranski koledar*, 1959, str. 67–68.

Nečak, Dušan, Trst, mesto nakupov. *Prispevki za novejšo zgodovino* 40 (1), 2000, str. 301–310.

- Repe, Božo, »*Liberalizem*« v Sloveniji. Borec, 9–10. Ljubljana: RO ZZB NOV Slovenije, 1992.
- Repe, Božo, »Tihotapijo vse razen ptičjega mleka«: vpliv nakupovalnega turizma na kulturne spremembe in način življenja v Sloveniji po drugi svetovni vojni. *Zgodovina za vse* 5 (2), 1998, str. 90–96.
- Sušjan, Ante, Maloobmejni promet med Jugoslavijo in Italijo in njegova realizacija. *Razprave in gradivo*, 1960, št. 1, str. 151–170.
- Škorjanec, Viljenka, *Osimska pogajanja*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2007.
- Šušmelj, Jože, Videmski sporazum. *Primorska srečanja* 28 (279/280), 2004, str. 7–17.

Summary

Zdenko Čepič

Across the border: the Yugoslav state border crossings in the 1945–1970 period

Besides specifying the state's territory, a state border represents one of the main elements of statehood. A protected and supervised state border is a means for the protection of its political and economic system. The contemporary history of Slovenia has been greatly marked by border disputes that arose when the country became an independent and sovereign state. A state border separating one state from another has a concrete, material and mandatory status. It represents a line designated with border markings, border stones and other demarcations. The crossing of a border is related to border crossing points, border zones, border surveillances and documents for the crossing of the border, which, in Yugoslavia, concerned anyone who wanted to cross the border. The Yugoslav border (i.e. the border of second Yugoslavia) in Slovenia consisted of the border with Italy, Austria and Hungary – separating the capitalist West and the state of the “real socialist” East. Most travels from Yugoslavia were made to the “capitalist” state. The question emerging here is where and how was it possible to cross the Yugoslav border after the Second World War, until an almost complete opening of the border in the mid-1960s, when crossings of the Yugoslav border were liberalized and greatly simplified. In terms of possibilities in obtaining passports and visas and the method of crossing the border, the crossings of the Yugoslav border can be divided into three periods. The first period was from the end of WW II until the mid-1950s, when the borders were relatively closed and there were only a few crossing points. Lasting from the mid-1950s to mid-1960s, the second period is marked by frequent border crossings due to bilateral agreements on local border crossing (especially with Italy, starting with the Udine Agreement of 1955), while the third period lasted from the mid-1960s onwards, when the border crossing regulations were highly liberalized, resulting in an increased number of border crossings. The legislation regarding passports and visas in the second Yugoslav state, which were important documents for an individual when crossing the border, was scarce up until the mid-1960s. The first legal definition of travel documents was adopted in 1949, the second in 1960, and the third in 1965. Each one simplified or liberalized the crossing of borders. After 1965, especially after the elimination of visas for travelling to Austria or Italy, the Yugoslav border was practically open. Before that, especially in the 1950s, the border crossings were also conducted illegally. These were made mostly by those fleeing

from Yugoslavia. The reasons for such illegal crossings were mostly economical, i.e. the search for better earnings and a better life. Fleeing out of political reasons was scarce. According to incomplete data, from the early 1950s to the end of 1960s about 31,000 people crossed the Yugoslav border in Slovenia illegally, heading mostly to Austria.